

| PRIKAZI / REVIEWS |

DRUŠTVENO ZNAČENJE JEZIKA

Dražen Pehar: *Jezik kao tvorac kolektivnoga tijela – naturalistička perspektiva*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada Napredak futura.

2023. ISBN: 978-953-169-516-9

UDK: 81'37*

81'27

DOI: 10.15291/csi.4618

Nedvojbeno je da jezik igra posebnu ulogu u svakom društvu. Ova monografija tom se problematikom bavi iz različitih perspektiva. Politolog, filozof i prevoditelj Dražen Pehar u djelu daje opsežan pregled i modelira teorijsku raspravu o pitanjima filozofije jezika u pet većih poglavlja.

Autor u svom uvodu ističe činjenicu da posebno važni dijelovi tijela poput očiju (ali i ušiju, ruku ili nogu) imaju važnu ulogu u različitim konstelacijama. To je povezano s vidom, koji u nekim slučajevima nije moguć zbog sljepoće, i u tom kontekstu dolazi do izražaja jezik: omogućuje kontakt i s onima koji vide i s onima koji ne vide (str. 15). Drugim riječima, ovaj prikaz daje nadu u promišljen pristup autora koji se metaforički i konceptualno obraća filozofskom pogledu na jezik.

Kako se jezik može učinkovito koristiti i zašto je fokus na analogiji kao oruđu propituje se u prvom poglavlju. Pehar ističe da se time stvaraju kolektivni identiteti i strukturira taj pogled. Slijedeći lingvističke filozofske radove Wittgensteina, Austina, Searlea i drugih, zapravo ima smisla vidjeti jezik kao društveno relevantnu radnju (str. 22). Jezik je dakle tehnologija koja omogućuje određene procese (tzv. *tool-making*; str. 26). Ono što autoru nedostaje u raspravi o prirodi ovog „instrumenta” jest teorijski okvir, o čemu govori na slijedećim stranicama. Jezik se, dakle, može koristiti ciljano ako ga – a evo nas opet u uvodu – koristi osoba koja vidi da bi pomogla slijepoj osobi. Na ovom jednostavnom, ali živopisnom primjeru autor temelji „evolucijsko-somatocentričnu teoriju” (str. 31). Drugim riječima, za njega je jezik proteza koja je povezana s etičkim pitanjima i stoga se mora pomiriti s kolektivnim tijelom mišljenja (str. 33, 46). To u konačnici znači da bez jezika postoje značajna osobna i društvena

ograničenja. Kao što je poznato, upravo je to temeljna funkcija svakog jezika, a to je omogućiti ljudima da međusobno razmjenjuju ideje i na taj način oblikuju vlastite živote, ali i zajednički život.

Drugo poglavlje govori o usvajanju jezika, a posebno o procesu koji vodi do učenja kako se služiti jezikom. Polazi se od toga da se jezik uvijek prenosi sa starijih na mlađe te da je za učvršćivanje znanja potreban trening, sličan tjelesnoj aktivnosti (koja je ovdje opet metaforički podvučena; str. 50–51) ili oponašanju proceduralnih procesa (str. 53–55). Ovaj dio knjige odražava brojne ideje o dječjem usvajanju jezika, s čime se može složiti bez oklijevanja, čak i ako se gotovo ne uzimaju u obzir nova lingvistička znanja dostupna o ovoj temi. Također se ističe da je riječ o prenošenju jezičnih standarda koji se, osim na standardni jezik, odnose i na srodne pragmatičke formulacije i odgovarajuće situacijsko jezično djelovanje. Istodobno, autor žali što su kategorije poput standarda ispravnosti očito zanemarene u našem postmodernom svijetu (str. 60–61, 67) i nije posve u krivu.

U trećem poglavlju Dražen Pehar najjasnije se bavi naturalističkom perspektivom, kojoj daje središnje mjesto. Iako za sebe ne kaže da je neurolog, fiziolog ili evolucijski lingvist, naglašava da „s obzirom na ključnu ideju ove knjige, ne bi bilo besmisleno posvetiti jedno poglavlje razmišljanju o fizičkim ili materijalnim osnovama ključnih funkcija jezika” (str. 69). Multimedijalnost igra važnu ulogu u obradi jezičnih jedinica (str. 70–71), a u materijalnom supstratu autor vidi i bitnu osnovu potrebe za primjerenom uporabom jezika. Time se, između ostalog, može osigurati proces preživljavanja (str. 75). Sljedeće ukazuje na prirodu evolucijskih bioloških, anatomskih i neuroloških komponenti koje imaju veze s posebnim položajem čovječanstva u prirodi. U taj se kontekst stavlja razvoj i praktična nužnost jezika kao sredstva komunikacije. Biološki preduvjeti za to vide se kao supstrat, procesi reprodukcije jezičnih jedinica nalikuju imitacijama (str. 89). I s ovakvim se pristupom u knjizi može složiti, ali se neizbježno podsjeća na teoriju ekolingvistike. Kao što je poznato, to znači da su analogije između flore i faune s jedne strane i strukture jezika s druge strane jasno vidljive. Na primjer, Einar Haugen govori o tome da se interakcije među jezicima u višejezičnim društvima moraju kritički procjenjivati. Zanimala ga je jezična ekologija koja je trebala istražiti kako se konkretan jezik ponaša u interakciji sa svojom konkretnom okolinom (Haugen 1972: 325). U konačnici, također se radi o stvaranju temelja za održivost u kolektivnom okviru koji funkcionira na usporediv način. Činjenica da se to može prenijeti i iz osobnog interesa i u odnosu na govornika i njegovu jezičnu biografiju i cje-

lokupnu životnu organizaciju bitan je dio pristupa ekolingvistike (kod Pehara se taj problem naziva „kolektivno tijelo”, str. 87 i dr.). Poglavlje je obrađeno i dopunjeno raspravom o komunikaciji i tehnologiji životinja (str. 91–103, vidi također pregled u radu Penz, Fill 2022: 241–242).

Četvrti dio ove knjige bavi se temom „laganja i metafora”. Autor laž vidi kao zlouporabu jezika, a ne kao doprinos nekom kolektivnom tijelu (str. 104). Po njegovu mišljenju, jezik koji stvara kolektivna tijela „nudi najbolji način da (...) opiše i uvjerljivo objasni onu vrstu povrede koju laganje prouzrokuje” (str. 106). Laž se stoga koristi kao sredstvo protiv bližnjih, ali šteti i samom lažljivcu (str. 107, 112). Drugačija je situacija s metaforama, jer one pokazuju kreativnost i teoretičarima predstavljaju jedan od najzanimljivijih fenomena (str. 120). Ovdje se raspravlja o referencama na antičke i moderne autore koji istražuju pitanje metafore (str. 128–133). Kao rezultat toga, Pehar također sebe vidi potvrđenim u viđenju da jezik služi u kontekstualizaciji „protetske i etikom vođene multiplikacije tijela i tjelesnih sposobnosti” (str. 135). Načelno se može reći da su uz stvarno proučavanje metafora, čiju su semantiku opširno opisali George Fillmore i Mark Johnson (Fillmore/Johnson 1980), jezična područja poput frazeologije također blisko vezana uz ovu temu, a posebno da je slavistika na tom području postigla značajne rezultate i ima gotovo iscrpan opus.

Kolektivne vrijednosti tijela, dediskurzacija i fatička funkcija jezika u fokusu su petog poglavlja. Kolektivna dobrobit jezika tumači se činjenicom da on svoju posredničku funkciju između pojedinaca ostvaruje samo kad je kontekstualiziran, ali je istovremeno inspiriran kolektivnim vrijednostima (str. 139, 148). Dediskurzacija se, pak, javlja kada sugovornik više ne uživa povjerenje. Zbog toga je moralno isključen iz kolektivnog diskursa (str. 149). To također ima za posljedicu da postoje situacije u kojima jezik ne funkcionira kao tvorac kolektivnoga tijela (str. 157), već, naprotiv, može uzrokovati blokadu svih odnosa i kreira važne probleme (str. 164). Na kraju se komentira fatička funkcija jezika i u ovom kratkom dijelu na koncu rada nalazimo neke odgovore na povijest lingvistike i teorijska razmatranja Karla Bühlera i posebno Romana Jakobsona (str. 166). Fatičku funkciju autor smatra temeljem mira i civiliziranog suživota među društvima (str. 171). To također objašnjava zašto u svom sažetku govori o činjenici da je jezik inherentno etičan i da uopće omogućuje suradnju (str. 181).

Dražen Pehar predstavlja nam čitanu monografiju koja potiče nova razmišljanja o prirodi jezika. Temeljno je nadahnut teorijsko-filozofskim raspoloženjem

i pokazuje koliko se u praktičnim konstelacijama može prepoznati analogija između jezičnih i društveno-kolektivnih fenomena. Knjiga je stoga posebno prikladna za jezikoslovce, ali i za svakoga tko želi više znati i promišljati o funkciji jezika.

LITERATURA

- FILLMORE, George i Mark JOHNSON. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago and London: The Chicago University Press.
- HAUGEN, Einar. 1972. „The ecology of language”. *The ecology of language: Essays by Einar Haugen*. Ed. by Anwar S. Dil. Stanford, CA: Stanford University Press: 325–339.
- PENZ, Hermine i Alwin FILL. 2022. „Ecolinguistics: History, today and tomorrow”. *Journal of World Languages* 8, 2: 232–253.

Martin Henzelmann